OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

VASTINE

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Jurkka Jämsä

15.10.2026

Lakivaliokunnalle

Vastine hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 138/2026 vp) annettuihin asiantuntijalausuntoihin

Lakivaliokunnan pyytämänä vastineena otsikkoasiassa oikeusministeriö esittää kunnioittavasti seuraavaa.

Yleistä

Vastineessa otetaan kantaa lausuntopalautteen keskeisiin näkemyksiin ja erityisesti niihin huomioihin, joiden nojalla hallituksen esitystä on joltain osin vastustettu tai ehdotettu siihen muutoksia. Oikeusministeriön kannanotot on sisennetty. Eräissä lausunnoissa on ehdotettu myös mahdollisia tulevia kohteita lakimuutoksille, mutta myöskään niihin ei vastineessa oteta tarkemmin kantaa.

Vastineen liitteenä on ehdotus muutoksista lakiteksteihin. Muutokset suhteessa hallituksen esitykseen on siinä korostettu sinisellä.

Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnossa kiinnitetään huomiota siihen, että ehdotetun esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohdan soveltamiskynnyksen tulee olla korkea ja että sen soveltaminen käytännössä edellyttää esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien kesken järjestettävää koulutusta

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Meritullinkatu 10
00170 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

ja ohjeistusta. Samansuuntaisesti todetaan ***Helsingin poliisilaitoksen*** lausunnossa. ***Itä-Uudenmaan käräjäoikeus*** kiinnittää samoin huomiota soveltamiskynnykseen ja siihen, siirtyykö korvausvaatimuksia pääsääntöisesti vasta käräjäoikeudessa selvitettäviksi.

Oikeusministeriö yhtyy arvioon viranomaisyhteistyön tärkeydestä ja toteaa, että uusien toimivaltuuksien käyttöönoton yhteydessä seurannan on syytä olla aluksi varsin tiivistä. Lakiesitysten valmistelun yhteydessä sekä jo aikaisemmin hankkeen ensimmäisen vaiheen täytäntöönpanossa erityisesti Poliisihallitus ja Valtakunnansyyttäjän toimisto ovatkin jo tehneet tiivistä yhteistyötä. Mitä tulee soveltamiskynnyksen korkeuteen, oikeusministeriö korostaa sitä, ettei ehdotuksella muutettaisi asianomistajan korvausvaatimuksen ajamista koskevia edellytyksiä. Selvänä lähtökohtana onkin edelleen, että asianomistajan korvausvaatimus selvitetään esitutkinnassa. Jatkossa voi olla perusteltua arvioida sitä, miten asianomistajan korvausvaatimuksen selvittämiseen liittyvää menettelyä voitaisiin ylipäätään sujuvoittaa, etenkin suhteellisen vähäisissä rikosasioissa.

Rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen

Hallintovaliokunnan näkemyksen mukaan jatkossa voisi olla perusteltua tarkastella esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 3 momentin kirjaamisvelvoitteen keventämismahdollisuuksia myös sellaisissa asioissa, jotka tulevat poliisin tietoon muualla kuin tietoverkossa. Vastaavasti ***Poliisihallitus*** on ehdottanut, että kirjaamisvelvollisuutta selvitettäisiin jatkossa myös sellaisten vähäisten, muiden kuin rikosilmoituksen kautta ilmi tulleiden asioiden osalta, jotka eivät ole tapahtuneet verkkoympäristössä tai jotka ovat niin sanottuja asianomistajarikoksia.

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvoitetta on jo kevennetty osana hankkeen ensimmäisen vaiheen lakimuutoksia. Tästä johtuen hallituksen esitykseen on valitettavasti jäänyt vanha lainkohta, eli säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 48) viitataan 2 momenttiin, kun kysymys on voimassa olevan lain 3 momentista. Kirjaamisvelvollisuuden keventäminen saattaisi olla mahdollista vielä muillakin toimilla, mutta toisaalta on selvää, että ainakin esitutkintaviranomaiselle tehtävä rikosilmoitus on kirjattava jollakin tavalla. Viranomaisaloitteisen kirjaamisvelvollisuuden osalta liikkumavaraa olisi periaatteessa enemmän, joten sen osalta mahdollisuuksia pidemmälle menevään keventämiseen voidaan tulevaisuudessa arvioida.

Helsingin poliisilaitoksen lausunnossa vaikuttaisi esitetyn, että kirjaamatta jättäminen tulisi kysymykseen myös asianomistajan tehtyä rikosilmoituksen.

Oikeusministeriö toteaa selvyyden vuoksi, että esitetty toimivaltuus ei koske tilannetta, jossa asianomistaja on tehnyt rikosilmoituksen. Tämä johtuu jo siitä, että sääntely sijoittuisi

esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 3 momenttiin eikä sen 1 momenttiin. Toimivaltuus rajautuu siis ainoastaan niihin tilanteisiin, joissa kysymys on muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tulleesta epäillystä rikoksesta. Käytännössä tämä tarkoittaa viranomaisen omaa valvontatoimintaa. Mikäli asianomistaja tai joku muu henkilö tekee rikosilmoituksen, sitä ei voida jättää kirjaamatta ehdotetun säännöksen nojalla. Tätä olisi ilmeisesti perusteltua lyhyesti selventää lakivaliokunnan mietinnössä.

Professori Dan Heleniuksen lausunnossa ehdotettua sääntelyä pidetään hieman kasuistisena ja kiinnitetään huomiota edellytykseen rikoksen havaitsemisesta tietoverkossa. Lisäksi hän kiinnittää huomiota mahdollisesti jälkikäteen tehtäviin selvittelyihin, jos havaitaan, että kirjaamatta jäänyt rikosilmoitus liittyykin laajempaan rikoskokonaisuuteen. Vielä hän katsoo, että ehdotetussa muutoksessa olisi syytä käyttää ilmaisua ”epäilty rikos”.

Tietoverkossa havaitsemisella tarkoitetaan hallituksen esityksessä sitä, että jokin epäilty rikos on havaittu vain tietoverkossa. Mikäli teosta on myös muita havaintoja, kuten huumausaineiden katukaupasta, tarkoittaisi tämä käytännössä yleensä myös sitä, että rikoksen selvittäminen on mahdollista eli esitutkinnan keskeyttämisellekään ei olisi edellytyksiä. Kuvattu tilanne, jossa myöhemmin ilmenisi jokin laajempi rikoskokonaisuus, vaikuttaa myös jossain määrin teoreettiselta nyt ehdotetun lakimuutoksen kannalta, sillä rikosilmoituksen kirjaamatta jättäminen ei luonnollisesti estäisi rikosilmoituksen kirjaamista samasta teosta myöhemmin uudelleen ja tietoverkossa toteutettujen osatekojen tutkimista. Jälkeenpäin tehtävät selvittelythän tulisivat kaiketi kysymykseen tilanteessa, jossa myöhemmin tulee ilmi, että esimerkiksi huumausaineiden myynti-ilmoitukset liittyvät johonkin laajempaan rikoskokonaisuuteen.

Oikeusministeriö yhtyy havaintoon siitä, että olisi johdonmukaista käyttää ilmaisua ”*epäiltyjen* rikosten”, vaikkakin momentin ensimmäisessä virkkeessä, jota ei muutettaisi, käytetään jo samaa ilmaisua. Tällä korostetaan professori Heleniuksen toteamalla tavalla syyttömyysolettaman merkitystä esitutkinnassa.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Syyttäjälaitos huomauttaa, että ehdotettu esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin toimivaltuus merkitsee huomattavan suurta periaatteellista muutosta rikosprosessista huolehtivien hallinto- ja oikeusviranomaisten tehtävien jakoon. Lausunnossa kiinnitetään huomiota sen käytön valvontaan. ***Professori Dan Helenius*** kiinnittää lausunnossaan huomiota samoihin seikkoihin. ***Helsingin poliisilaitos*** huomauttaa, että säännöksen soveltaminen edellyttää todennäköisesti syyttäjäyhteistyötä yksittäistapauksittain. Tutkinnanjohtajat todennäköisesti saattaisivat kuitenkin varmuuden vuoksi konsultoida syyttäjää, kun kyse on lähtökohtaisesti syytäjälle kuuluvan päätöksentekovallan käyttämisestä

poikkeussäännöksen nojalla. ***Poliisihallitus*** toteaa, että se tulee ohjeistuksellaan varmistamaan säännöksen soveltamisen vain siinä tarkoitetuissa tilanteissa. Ohjeistuksessa tullaan tekemään yhteistyötä Syyttäjälaitoksen kanssa.

> Myös oikeusministeriö pitää tärkeänä, että uuden toimivaltuuden käyttöä seurataan huolellisesti. On hyvin todennäköistä, että ehdotetun säännöksen nojalla tehtävät tutkinnanjohtajien ratkaisut aiheuttavat kanteluita ja yhteydenottoja syyttäjiin sekä myös kanteluita ylimmille laillisuusvalvojille. Tämän lisäksi on perusteltua pyrkiä seuraamaan Poliisihallituksen ohjeistuksen noudattamista jonkin ajan kuluttua lakimuutosten voimaantulosta. On kuitenkin huomioitava, että toimivaltuutta on tarkoitettu käytettäväksi suhteellisen vähäisissä ja usein toistuvissa niin sanotuissa rutiiniasioissa, joissa käytäntö on vakiintunutta. Epäselvässä tilanteessa päätösvalta kuuluisi edelleen syyttäjälle, joten yhteistyötä tuleekin tarvittaessa tehdä Helsingin poliisilaitoksen esittämällä tavalla.
>
> Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen tutkinnanjohtajan päätöksellä on sinänsä ollut esitutkintalain tuntema toimivaltuus jo pitkään, mutta nyt toimivaltuus merkittävästi laajenisi. Vastaava toimivaltuus on käytössä esimerkiksi Ruotsissa, missä tutkinnanjohtajuus määräytyy rikoksen vakavuuden perusteella. Kuten lausunnoissa tuodaan esiin, tarkoitus on nopeuttaa ja keventää erityisesti Syyttäjälaitoksen työtaakkaa niin, että syyttäjillä olisi esimerkiksi nykyistä enemmän aikaa esitutkintayhteistyöhön vakavammissa rikosasioissa. Oikeusministeriö pitää erityisen hyvänä asiana sitä, että Poliisihallitus pyrkii laatimaan ohjeistuksen yhteistyössä Syyttäjälaitoksen kanssa, sillä ehdotettu toimivaltuus on tarkoitettu selvästi syyttäjän toimivaltaa kapeammaksi.

Eduskunnan oikeusasiamies viittaa lausunnossaan rikosoikeudenkäyntilakia koskevaan lakivaliokunnan mietintöön vuodelta 1997. Siinä katsottiin, ettei syyttäjällä tulisi yksinäisviranomaisena olla ehdotonta oma-aloitteista oikeutta estää rikostutkintaa, joka kohdistuu esimerkiksi yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa olevaan henkilöön.

> Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksen jatkovalmistelussa on jo otettu huomioon kyseinen mietintö ja siinä esitetty kanta. Kuten hallituksen esityksessä (s. 50–51) todetaan, ehdotuksella ei muutettaisi toimivaltuuksia kuvatuissa tilanteissa, sillä yhteiskunnallisesti merkittävien rikosten osalta tutkinnan toimittamatta jättämisen tai lopettamisen edellytyksiä ei voida pitää ehdotuksessa tarkoitetulla tavalla selvinä tai rikoksia vähäisinä. Näissä asioissa olisi siten edelleenkin noudatettava esitutkinnan rajoittamista koskevaa säännöstä, mikä tarkoittaisi, että toimivalta jakautuisi edelleen tutkinnanjohtajan ja syyttäjän kesken. Joka tapauksessa on huomioitava sekin, että kyseisen perustelulausuman jälkeen esitutkinnan rajoittaminen on vakiintunut osaksi rikosprosessuaalista järjestelmää.

Suomen Asianajajat pitää tärkeänä, etteivät esitutkintalain uudet pykälät johda siihen, että haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ilmoituksia ei oteta vastaan tai tutkintaa päätetään, koska katsotaan, ettei kyse ole rikosasiasta, vaan työoikeusasiasta. Lisäksi esitutkintaa ei tulisi jättää toimittamatta, mikäli kysymys on lähisuhdeväkivallasta tai haavoittuviin henkilöihin kohdistuvista teoista.

> Oikeusministeriö yhtyy näihin näkemyksiin ja katsoo, että soveltamiskäytäntöä on syytä seurata myös tällaisilta osin. Oikeudellisesti hiemankaan epäselvässä asiassa on perusteltua, että päätösvaltaa käyttää syyttäjä. Mikäli esimerkiksi on epäselvää, onko kysymys työoikeudellinen vai liittyykö siihen kiskonnan tai muun rikoksen piirteitä, ei asiaa yleensä voida pitää esityksen mukaisella tavalla ilmeisenä eikä se kuulu tutkinnanjohtajan päätösvaltaan. Erityisesti haavoittuvien henkilöryhmien kannalta merkitystä on myös soveltamiskriteerillä ”tärkeä yleinen tai yksityinen etu”, koska nämäkin korostuvat heidän kohdallaan ja edellyttävät siis syyttäjän arviointia. Oikeusministeriö katsookin, että edellä käsitelty säännöksen korkeahko soveltamiskynnys turvaa asianosaisten asemaa, eikä esitystä ole tarpeen muuttaa edellä todettujen näkökohtien vuoksi. Tämän lainsäädäntöhankkeen ensimmäisessä vaiheessa säädetty mahdollisuus liittää rikosilmoituksia yhteen antaa mahdollisuuden siihen, että esimerkiksi lähisuhteessa yksittäisinä tekoina suhteellisen vähäisistä mutta toistuvista rikosepäilyistä saadaan muodostettua parempi kokonaiskuva tilanteeseen puuttumiseksi.

Poliisihallitus toivoo täsmennettäväksi, mikä on viitatun rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 §:n 1 kohdan suhde esitutkintalain 3 luvun 9 §:ssä jo säädettyyn vähäisyysperusteeseen eli kattavatko nämä edellytykset käytännössä samat tilanteet vai laajentaako muutos tutkinnanjohtajan päätöksentekovaltaa.

> Esitutkintalain 3 luvun 9 §:ssä säädetty vähäisyysperuste vastaa käytännössä rikosoikeudenkäyntilain vähäisyysperustetta sellaisena kuin sitä on tarkoitettu sovellettavaksi esitutkinnassa. Toisin sanoen esitys ei laajenna tutkinnanjohtajan toimivaltaa tältä osin. Käytetyn viittaustekniikan vuoksi sääntely on hieman päällekkäistä. Tämä päällekkäinen viittaus voidaan sinänsä oikeusministeriön näkemyksen mukaan vielä nimenomaisesti poistaakin muuttamalla esitettyä säännöstä siten, että siinä viitataan vain rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 §:n 2 kohtaan eli niin sanottuun nuoruusperusteeseen. Niin sanotun vähäisyysperusteen osalta puolestaan sovellettaisiin siis esitutkintalain sanamuotoa, mutta myös sen osalta tarkoitus on, että tutkinnanjohtajan toimivaltuuden soveltamisala olisi suppeampi kuin syyttäjän toimivalta rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 7 §:n 1 kohdan mukaisella vähäisyysperusteella.

Esitutkinnan keskeyttäminen

Professori Dan Heleniuksen mukaan jää hieman epäselväksi, miten ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 13 §:n 1 momentin asianmukaisten toimenpiteiden vaatimusta olisi käytännössä tarkoitus soveltaa, kun otetaan huomioon oikeudenkäymiskaaren sääntely, jonka mukaan viranomaisten on tullut ensin ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin, ennen kuin näyttö saadaan evätä taikka aiemmin tallennettua lausumaa käyttää. Riittävää ei siten ole pelkästään sen toteaminen, että näyttöä ei tultaisi saamaan asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta. ***Eduskunnan oikeusasiamiehen*** käsityksen mukaan ehdotettu lisäys, jonka mukaan saatavissa olevalle selvitykselle asetettaisiin edellytys, jonka mukaan selvitys olisi saatavissa asianmukaisin toimenpitein, ei juurikaan tuo muutosta siihen, mitä laillisuusvalvonnassa on pidetty hyväksyttävänä.

> Professori Dan Heleniuksen havainto pitää luonnollisesti sikäli paikkansa, että esitutkinnan keskeyttämistä arvioitaessa ollaan rikosprosessin ensimmäisessä vaiheessa, kun taas tuomioistuimen soveltaessa oikeudenkäymiskaarta prosessi on edennyt pidemmälle ja aktiivisia toimia on voitu ja tullutkin tehdä todisteiden tavoittamiseksi. Selvimmissä tilanteissa jo rikosilmoituksen perusteella voitaisiin päätellä, että keskeyttämisen edellytykset täyttyvät, kuten hallituksen esityksessä (s. 54) kuvataan. Esitutkintaviranomaisen olisi tällöin tehtävä kokemuksensa perusteella arvio siitä, voidaanko epäiltyä rikosta selvittää tuloksekkaalla tavalla ottaen huomioon yksittäistapauksessa realistisesti käytettävissä olevat esitutkintatoimenpiteet. Kuten perusteluissa on todettu, tällainen arvio voitaisiin tehdä vain selvimmissä tilanteissa. Säännöstä voitaisiin luonnollisesti soveltaa myös tilanteissa, joissa jotain tuloksettomia esitutkintatoimenpiteitä olisi tehty tai yritetty tehdä, minkä jälkeen vasta arvioitaisiin keskeyttämisen edellytyksiä. Tilanne muistuttaisi tällöin oikeudenkäymiskaaren soveltamistilanteita. Oikeusministeriö pitää huomionarvoisena sitä eduskunnan oikeusasiamiehen havaintoa, että ehdotus ei toisi merkittävää muutosta laillisuusvalvontakäytännössä hyväksyttyyn linjaan.

Lapsiolettama

Helsingin poliisilaitoksen lausunnossa huomautetaan, että ehdotetut esitutkintalain 4 luvun 7 §:n ja rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 15 b §:n säännökset eivät ota kantaa siihen, oletetaanko henkilön olevan alle 15-vuotias, jos ei ole täyttä varmuutta siitä, onko hän täyttänyt 15 vuotta.

> Lapsiolettamaa koskeva direktiivin määräys liittyy 18 vuoden ikään, joten hallituksen esitys (s. 55–56) ei koske kysymystä epäselvyydestä muilta osin. Tämän vuoksi oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena, että myöskään lakivaliokunnan mietinnössä otettaisiin kantaa nykyiseen oikeustilaan muilta kuin esityksessä käsitellyiltä osin.

Edunvalvojan sijaisen palkkio

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus ja ***OTT Antti Tapanila*** ovat lausunnoissaan katsoneet, että tässä yhteydessä olisi esitutkintalain 4 luvun 8 §:ää muutettaessa tullut sitoa rikosprosessissa määrättävän edunvalvojan sijaisen palkkion määrä oikeusavun palkkiotaksaan.

> Kuten hallituksen esityksestä (s. 8) käy ilmi, kyseinen ehdotus sisältyi oikeusministeriön asettaman työryhmän mietintöön (Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2): Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2026:7.). Mietinnön pohjalta jatkovalmisteltiin virkatyönä luonnos hallituksen esitykseksi, johon se ei sisältynyt. Mietintöön jätetyssä Suomen Asianajajien eriävässä mielipiteessä katsotaan, että lapsen edunvalvojan sijaisena toimiminen poikkeaa tavanomaisista asianajajan tehtävistä. Tehtävässään asianajaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lasta koskevassa rikosasiassa ja tehtävä edellyttää holhoustoimilain mukaan lapsen sekä hänen huoltajiensa kuulemista ja lapsen edun valvomista. Lapsen edunvalvojan sijainen joutuu usein tekemään useita tietopyyntöjä eri viranomaisiin ja keskustelemaan huoltajien kanssa. Lapsen edunvalvojan sijaisena toimivat tehtävän erityisyyden vuoksi harvat asianajajat ja monet asianajajat eivät halua hoitaa tehtäviä, koska ne ovat työläitä, vastuullisia ja sijaisen käyttö ei ole niissä lähtökohtaisesti mahdollista. Palkkion laskeminen aiheuttaa eriävän mielipiteen mukaan riskin siitä, että päteviä lapsen edunvalvojan sijaisia ei jatkossa löydy, koska useat sellaiset asianajajat, jotka toimivat edunvalvojan sijaisen tehtävissä, eivät hoida oikeusapujuttuja. Tämä ei eriävän mielipiteen mukaan ole omiaan sujuvoittamaan rikosprosessia. Oikeusministeriö katsoo, että lakivaliokunnan saama lausuntopalaute ei anna aihetta muuttaa esitystä tältä osin.

Kuulustelujen äänitallentaminen

Syyttäjälaitos kannattaa äänitallenteiden käyttöönottoa ehdotetun esitutkintalain 9 luvun 3 §:n mukaisesti, mutta huomauttaa, että lisäksi kuulustelusta tulisi lähtökohtaisesti laatia myös kuulustelupöytäkirja, kuten nykyäänkin. Syyttäjälaitos suhtautuu erittäin kriittisesti siihen, että äänitallenne tai tallenteesta laadittu litterointi tai poliisin laatima tiivistelmä kuulustelun sisällöstä voisivat yksin tai yhdessä korvata nykymuotoisen kuulustelupöytäkirjan. Äänitallenteiden suurin merkitys liittyy tutkinnan luotettavuuden varmistamiseen, esimerkiksi kertomuksen väitetyn väärinkirjaamisen tai kuulustelutilanteeseen liittyvien muiden epäselvyyksien jälkikäteiseen todentamiseen. Sujuvan syyteharkinnan ja oikeuskäsittelyn apuvälineiksi niistä ei nykykokemuksella vielä ole. ***OTT Antti Tapanila*** kiinnittää huomiota siihen, että litterointia ei tulisi kokea välttämättömäksi, koska se lisää kustannuksia ja hidastaa esitutkintaa.

Oikeusministeriö korostaa ensinnäkin, että esityksellä ei ehdoteta muutettavaksi nykyistä sääntelyä, jonka mukaan tallenteen lisäksi on laadittava kuulustelupöytäkirja esitutkintalain 9 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyllä tavalla. Tarkoituksena on tässä vaiheessa ensisijaisesti lisätä kuulustelujen tallentamista niin, että kuulustelun kulusta saadaan pelkkää pöytäkirjaa autenttisempi käsitys. Toisaalta äänitallenteiden käyttö voisi tulevaisuudessa mahdollistaa esimerkiksi tallenteiden tekoälyavusteisen käsittelyn, jotta voitaisiin laatia litterointeja tai käyttökelpoisia tiivistelmiä. Lakivaliokunnan mietinnössä on paikallaan selventää, että kuulustelujen tarkempi dokumentointitapa jää viranomaisten yhteistyön varaan. Kuulustelu tulee jatkossakin tallentaa tavalla, joka mahdollistaa sen tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen oikeudenkäynnissä esimerkiksi, jos siellä tulee tarve viitata henkilön esitutkinnassa antamaan kertomukseen.

Hallituksen esityksessä (s. 57–59) on mainittu mahdollisuudesta laatia litterointi tai tiivistelmä vaihtoehtoina nykyisen kaltaiselle kuulustelupöytäkirjalle, mutta näitä toteamuksia ei tule käsittää niin, että äänitallenteet olisi aina litteroitava. On siis jatkossakin täysin mahdollista laatia nykyisen kaltainen kuulustelupöytäkirja sekä lisäksi laatia äänitallenne, jolla voidaan tarvittaessa varmistua kuulustelun yksityiskohdista. Samalla oikeusministeriö kuitenkin pitää mahdollisena kehittää kuulustelujen dokumentointitapoja esimerkiksi Ruotsissa käyttöön otetun uuden käytännön suuntaan eli siten, että kuulustelupöytäkirjoja pyrittäisiin tiivistämään. Tämä edellyttäisi luultavasti kokeiluja, jotka sinänsä ovat mahdollisia, koska kuulustelupöytäkirjan tarkkuudesta ei ole tarkoitus säätää lailla.

Esityksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole se, että välittömästi siirryttäisiin esimerkiksi pelkkien äänitallenteiden ja niistä laadittujen litterointien käyttöön. Litteroinnista olisi hyötyä lähinnä sellaisessa mallissa, jossa varsinainen kuulustelupöytäkirja olisi tiivistelmä. Tällöin yksityiskohtien tarkastaminen litteroinnista olisi nopeampaa kuin tallenteen kuunteleminen. Kenties suhteellisen piankin on mahdollista laatia litterointi tekoälyn avulla, jolloin kuulustelija voi keskittyä tiivistelmän laatimiseen sen sijaan, että keskittyisi pöytäkirjan laatimiseen kuulustelun kuluessa. Edelleen saattaisi olla mahdollista hyödyntää tekoälyä myös tiivistelmän laatimisessa. Tiivistelmän tarkkuustaso puolestaan riippuisi esimerkiksi rikoksen vakavuudesta, lausunnon merkityksestä ja niin edelleen.

Kuten edellä on jo todettu, esityksen tarkoituksena on lisätä äänitallenteiden käyttöä erityisesti sen vuoksi, että ne jo tässä vaiheessa tarjoavat mahdollisuuden dokumentoida kuulusteluja pelkkää pöytäkirjaa autenttisemmalla tavalla. Kuitenkin myös pelkkää nykyisen kaltaista kuulustelupöytäkirjaa voidaan käyttää jatkossakin, etenkin laadultaan yksinkertaisissa ja vähäisissä rikosasioissa. Toimivan yhteistyön kannalta on tärkeää, että kuulustelupöytäkirjojen tarpeellisesta sisällöstä ja tarkkuustasosta käydään keskustelua keskusviranomaisten välillä. Näin myös toimintatapojen kehittämistä voidaan edistää hallitusti ja ottaen huomioon erilaiset

käyttötarpeet. Viime kädessä kuulustelupöytäkirjan laatimistapa on asia, josta syyttäjä voi antaa lain 5 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti määräyksiä. Oikeusministeriö ei näe aihetta muuttaa esitystä tältä osin.

Sisäministeriö ja ***Poliisihallitus*** katsovat, että ehdotetun esitutkintalain 9 luvun 5 §:n viimeisessä virkkeessä, jonka mukaan kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuu viipymättä 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella, tulisi sanan ”viipymättä” asemesta käyttää muotoilua ”ilman aiheetonta viivytystä”. Tämän katsotaan selventävän muutoksen tarkoitusta paremmin. Poliisihallitus on viitannut myös käytettävissä oleviin resursseihin esimerkiksi litteroinnin osalta.

Hallituksen esityksessä (s. 58) siteerataan nykyisen lain esitöitä, joiden mukaan tallennettaessa kuulustelu ei pöytäkirjan tarkastamisen olisi välttämättä tapahduttava heti kuulustelun päätyttyä. Tähän tulisi kuitenkin pyrkiä. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan sanamuoto voisi olla ehdotetulla tavalla joustavampi eli ”ilman aiheetonta viivytystä”, mutta tämä ei saisi muuttaa hallituksen esityksessä todettua lähtökohtaa. Kuulustelupöytäkirjan laatiminen välittömästi kuulustelun yhteydessä saattaa edellyttää reaaliaikaisia teknisiä ratkaisuja, joiden kaltaisia tiettävästi on jo käytössä eräissä Euroopan unionin jäsenmaissakin. Toisaalta on selvää, että jo äänitallenteen olemassaolo sinänsä on omiaan vähentämään ongelmia, joita vähäinen ajan kuluminen ennen kuulustelupöytäkirjan tarkastamista voi aiheuttaa. Kuulustellulla on joka tapauksessa mahdollisuus pöytäkirjan nähtyään tarkentaa lausuntoaan.

Helsingin poliisilaitos ehdottaa, että tiedon antamista tallenteesta koskevaa esitutkintalain 9 luvun 7 §:n 2 momenttia laajennettaisiin koskemaan myös valokuvia, erityisesti videotallenteista tehtyjä niin sanottuja still-kuvia.

On ensinnäkin korostettava, että kyseinen säännös mahdollistaa ainoastaan sen rajoittamisen, millä tavalla julkisesta tallenteesta annetaan tieto. Se ei siis ole mikään salassapitosäännös. Mikäli tallenne tai esimerkiksi siitä otettu valokuva ei ole julkinen, sitä ei voida luovuttaa nähtäväksi myöskään viranomaisen luona (HE s. 59). Lähtökohtaisesti ääni- ja kuvatallenne tai äänitallenne eroavat suhteessa valokuvaan siinä, missä määrin ne voivat vaarantaa yksityisyyden suojaa. Kysymys liittyy myös laajemmin aineiston julkisuuteen esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä eikä ole, kuten hallituksen esitykseen sisältyvä ehdotus, suoraan liitännäinen ehdotettuun äänitallenteiden käytön laajentamiseen. Sitä ei siis ole perusteltua arvioida tässä yhteydessä.

Velvollisuus antaa loppulausunto esitutkinnassa

Suomen Asianajajat vastustaa esitutkintalain 10 luvun 1 §:ää koskevaa ehdotusta velvollisuudesta antaa loppulausunto. Asianajajan tulee voida arvioida kussakin yksittäisessä asiassa, onko kirjallisen loppulausunnon laatiminen päämiehen edun mukaista ja tarkoituksenmukaista.

> Oikeusministeriö pitää tärkeänä, että etenkin vakavien ja laajojen rikosasioiden valmistelussa vuoropuhelu asianosaisten kesken käynnistyy jo esitutkinnan aikana ja toisaalta, että puolustus saa riittävästi asianmukaisesti tietoja tutkinnasta oman kantansa muodostamiseksi. Loppulausuntopyyntöjä koskevaa lainkohtaa viimeksi muutettaessa ei muutettu sääntelyä siitä, milloin loppulausuntoa tulee pyytää. Esitutkintalain alkuperäisten esitöiden mukaan valtaosa rikosasioista on epäillyn myöntämisen, muun näytön perusteella tai rikoksen laadun tai laajuuden vuoksi yksinkertaisia ja selviä siten, että loppulausuntomenettelyn käyttöä voidaan pitää ilmeisen tarpeettomana (HE 222/2010 vp, s. 234). Toisaalta kun syyttäjä jo toteutettujen lakimuutosten myötä osallistuu menettelyyn aikaisempaa tiiviimmin ja loppulausuntopyyntö on yksilöity, on yhä tärkeämpää, että loppulausuntoja myös annetaan.
>
> Oikeusministeriön näkemys on, että kulujen osalta kysymys on ennemminkin siitä, missä vaiheessa rikosprosessia ne aiheutuvat. Mikäli loppulausuntomenettelyn johdosta esimerkiksi syyte tarkentuu niin, ettei oikeudenkäynnissä käsitellä asioita, joiden osalta syyttäjä vasta pääkäsittelyssä tarkistaisi syytettään, tämä sujuvoittaa rikosprosessia ja tuottaa kokonaisuutena tarkastellen säästöjä. Edelleen oikeusministeriö toteaa, että sääntelyyn ei sisälly mitään automaattista sanktiota, joten esimerkiksi asiakkaan kuluriskiin liittyviä näkökohtia voidaan huomioida siinä, aiheutuuko mahdollisesta laiminlyönnistä avustajalle mitään sanktioita (HE s. 60–61). Oikeusministeriö katsookin, että hallituksen esitystä ei ole tarpeen muuttaa edellä tarkastelluista syistä.

Eduskunnan oikeusasiamies ei ole kaikilta osin vakuuttunut, että perusteluissa esitetyt tavoitteet ehdotetulle muutokselle täysin toteutuisivat. Avustajan laatiman loppulausunnon sisältö ja se, mihin asioihin loppulausunnossa otetaan kantaa, on riippuvainen päämiehen tahdosta. Oikeusasiamies viittaa myös siihen, mitä lausuu tuomioistuimelle annettavasta ennakkovastauksesta.

> Kuten hallituksen esityksessä korostetaan, lainsäädännöllä ei katsota voitavan ohjata asianosaisen loppulausunnon sisältöä. Käytännössä tämän hankkeen ensimmäisen vaiheen lakimuutoksiin sisältyvä yksilöity loppulausuntopyyntö merkitsee, että asianosaisilla on aikaisempaa paremmat edellytykset antaa myös yksityiskohtainen loppulausunto ja ottaa siinä kantaa esimerkiksi käsitykseen riidattomista seikoista ja lisätodistelun tarpeesta. Tämä mekanismi luo kannustimen antaa loppulausuntoja. Nyt ehdotettu velvollisuus täydentää tuota mekanismia, mutta mahdollista täytyykin olla, että esimerkiksi epäilty kiistää edelleen rikoksen ja riitauttaa

kaikki syyttäjän väitteet. Se, onko tämä kaikissa olosuhteissa järkevää prosessitaktiikkaa, on kysymys erikseen.

Saatavillaolohaaste

Eräissä lausunnoissa (***Poliisihallitus, Itä-Uudenmaan käräjäoikeus*** ja ***OTT Antti Tapanila***) todetaan, että rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 8 §:n muutosehdotuksen eli niin sanotun saatavillaolohaasteen toimivuus riippuu pitkälti viranomaisten yhteistyöstä. ***Poliisihallituksen*** lausunnossa kiinnitetään lisäksi huomiota tiedoksiannon todisteellisuuteen eli siihen, riittääkö esimerkiksi tehdä saatavillaolohaasteen käytöstä merkintä rikosilmoituksen selostusosaan tai kuulustelupöytäkirjaan. Lisäksi Poliisihallitus toivoo kannanottoa siihen, miten saatavillaolohaaste suhteutuu haastemieslakiin ja -asetukseen, erityisesti suoritteiden maksullisuuteen. ***OTT Antti Tapanila*** pitää periaatteellisena ongelmana sitä, että tuomioistuin ei voisi riittävästi varmistua tiedoksiantotavan käytöstä.

Oikeusministeriö yhtyy näkemykseen siitä, että saatavillaolohaasteen toimivuus käytännössä edellyttää tiivistä viranomaisyhteistyötä. Tämän vuoksi hallituksen esitystä on vielä lausuntopalautteen perusteella muutettu siten, että saatavillaolohaasteen tarkka käyttöala jäisi esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja tuomioistuimen tarkemmin sovittavaksi. On selvää, että tiedoksiantotavan käyttöä ja toimivuutta tulee seurata huolellisesti. Ehdotus perustuu, kuten hallituksen esityksessä todetaan (s. 61), Ruotsissa hyviin tuloksiin johtaneeseen uuteen tiedoksiantotapaan, johon kuuluu kiinteänä osana viranomaisyhteistyö. Sen tärkeyttä on myös korostettu perusteluissa (s. 62–63).

Saatavillaolohaasteeseen liittyvä epäillylle tehty ilmoitus on syytä dokumentoida esitutkintapöytäkirjaan tavalla, jolla se välittyy syyttäjälle ja tuomioistuimelle. Tämä on merkityksellistä myös OTT Tapanilan esittämän huomion kannalta. On kuitenkin huomattava, että esitutkintaviranomainen ei varsinaisesti toimita tiedoksiantoa, koska tiedoksiannettavat asiakirjat eivät ole tuossa vaiheessa edes valmistuneet. Varsinainen tiedoksianto tapahtuukin tuomioistuimen toimesta siinä vaiheessa, kun asiakirjat tulevat saataville. Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista vuosina 2025–2027 annetun oikeusministeriön asetuksen 2 §:n 2 momentin mukaan maksua ei peritä, jos tuomioistuin huolehtii tiedoksiannosta. Lisäksi tiedoksianto rikosasioissa on poliisin suoritteiden ja virka-avun maksullisuudesta vuonna 2026 annetun sisäministeriön asetuksen 2 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan maksuton suorite. Oikeusministeriön tiedossa ei ole, että esimerkiksi niin sanottujen syyttäjähaasteiden tai tien päältä haastamisen osalta olisi havaittu lainsoveltamisongelmia nyt tarkasteltavassa suhteessa.

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus huomauttaa, että rikosasioiden vastaajilla on usein erilaisia elämänhallinnan ongelmia eikä heillä välttämättä ole vakituista asuinpaikkaa. Tällaisten henkilöiden kohdalla saatavillaolohaastetta tulisi käyttää hyvin harkiten, koska on todennäköistä, että ehdotetussa menettelyssä moni vastaaja ei tosiasiallisesti saa asiakirjoja tiedokseen. Mikäli edellytetään vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa, on riskinä, että hänet noudetaan oikeudenkäyntiin tietämättömänä haasteesta. Toisaalta käytännössä nykyäänkin saattaa olla niin, ettei vastaajalla ole tiedoksiannosta muistikuvia. Käräjäoikeus ehdottaa saatavillaolohaasteen rajaamista asioihin, jotka voidaan ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. ***OTT Antti Tapanila*** arvioi vastaavasti, että saatavillaolohaaste voisi soveltua käytettäväksi massamittaisissa rikosasioissa, joita käsitellään suuria määriä poissaolokäsittelyssä tai kirjallisessa menettelyssä.

Oikeusministeriössä on valmistelun aikana tunnistettu saatavillaolohaasteeseen liittyviä riskejä ja niiden johdosta ehdotettuun säännökseen on jatkovalmistelussa lisätty viranomaisten välistä yhteistyötä koskeva nimenomainen edellytys. On selvää, ettei esitutkintaviranomainen voi tuomioistuinta sitovalla tavalla ratkaista esimerkiksi sitä, onko epäillyn saavuttava myöhemmin vastaajana oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti vai ei, vaikka ainakin kirjallisen menettelyn osalta on jo toteutettu muutoksia, joilla pyritään siihen, että kyseisen menettelyn soveltuvuus olisi selvillä mahdollisimman aikaisin. Sääntelyratkaisussa onkin pyrittävä tasapainottamaan tietyt oikeudelliset reunaehdot ja käytännön sovellettavuus, joista jälkimmäinen jää pitkälti viranomaisyhteistyön varaan. Tämä ei sinänsä ole uudenlainen ratkaisu, sillä nykyisin niin sanottuja syyttäjähaasteita koskevassa rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 1 §:ssä säädetään, että tuomioistuin voi määrätä siinä laajuudessa kuin se katsoo aiheelliseksi, että syyttäjä saa nostaa syytteen antamalla haasteen itse.

Ehdotettu sääntely ei estäisi esimerkiksi sen kaltaista rajausta, jota Itä-Uudenmaan käräjäoikeus ehdottaa. On ehdottomasti niin, että saatavillaolohaaste soveltuisi parhaiten usein toistuviin, massaluontoisiin rikosasioihin, joissa myös OTT Antti Tapanilan toteamalla tavalla on jo nykyisin tiettyä kaavamaisuutta ja viranomaisyhteistyötä. Käytännössä voitaisiin menetellä esimerkiksi niin, että mikäli tuomioistuin päätyykin edellyttämään vastaajalta henkilökohtaista läsnäoloa, tämä voidaan toteuttaa käyttämällä muuta tiedoksiantotapaa. Vastaajalle voitaisiin lähettää esimerkiksi sähköinen todisteellinen tiedoksianto, mikäli hän on antanut sähköisen osoitteen yhteystietonaan. Viimesijaisesti voitaisiin edelleen turvautua haastemiestiedoksiantoon, mutta saatavillaolohaaste voisi joka tapauksessa merkittävästikin keventää yksinkertaisten päivittäisrikosten tuomioistuinkäsittelyä. On siis korostettava, että tuomioistuimella olisi aina mahdollisuus turvautua myös muuhun tiedoksiantotapaan, jos myöhemmin ilmenee asian olevan laadultaan sellainen, ettei saatavillaolohaaste sovellu siihen. Tämä voitaisiin oikeusministeriön näkemyksen mukaan tuoda esille myös lakivaliokunnan mietinnössä. Mitä tulee erityisesti

vastaajien elämänhallinnan ongelmiin, ei niitä luonnollisesti tule väheksyä, mutta toisaalta Itä-Uudenmaan käräjäoikeuden lausunnossa mainittu käytännön havaintokin on merkittävä. Ei voida olettaa esimerkiksi haastemiestiedoksiannon parantavan ratkaisevalla tavalla vastaajan oikeusturvaa eikä haastemiehen voida edellyttää ryhtyvän erityisiin toimiin vastaajan etujen turvaamiseksi.

Tuomioistuinvirasto toteaa, että tiedoksiantomenettelyyn liittyvät kysymykset ovat osa riippumattomille tuomioistuimille kuuluvaa tuomiovallan käyttämistä. Ratkaisun näistä lainkäytöllisistä kysymyksistä tekevät itsenäiset tuomioistuimet ja viime kädessä yksittäistä asiaa käsittelevä tuomari, mihin kiinnittää huomiota myös ***OTT Antti Tapanila***. Lisäksi se pitää ongelmallisena järjestelyä, jossa rikoksesta epäillylle ilmoitettava tuomioistuin, jossa haaste- ja muut asiakirjat ovat saatavilla, on eri tuomioistuin kuin se, jossa rikosasiaa tullaan käsittelemään.

Mahdollisena ongelmana tuomioistuinten välillä ovat erilaiset käytännöt, mihin myös Itä-Uudenmaan käräjäoikeus lausunnossaan viittaa. Tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuuden vuoksi eroavaisuuksia ei voida eikä tulekaan pyrkiä täysin poistamaan, mutta olisi suotavaa, että tuomioistuimilla olisi mahdollisimman yhtenäinen näkemys siitä, millä tavalla saatavillaolohaastetta voidaan käyttää. Jossain määrin pohjana voitaneen hyödyntää syyttäjähaasteita koskevaa ohjeistusta. Hallituksen esityksessä (s. 62) on viitattu Tuomioistuinviraston mahdolliseen rooliin sen vuoksi, että se oikeusministeriön käsityksen mukaan voisi edesauttaa yhtenäisten käytäntöjen löytymistä eri tuomioistuinten välillä näiden riippumattomuutta kunnioittaen.

Käytännössä olisi epäilemättä hyvä pyrkiä siihen, että asiakirjat tulisivat useimmiten saataville vastaajan asuinpaikan tuomioistuimessa, mutta rikosasioiden oikeuspaikkasääntelyn vuoksi asia saattaa tulla vireille jossain muussakin tuomioistuimessa. Erityisesti sellaisten vastaajien kannalta, joilla ei ole vakituisia tai toimivia yhteystietoja, olisi kuitenkin tärkeää, että heillä olisi käytännössä mahdollisuus päästä noutamaan asiakirjat lähimmästä tuomioistuimesta. Sähköisesti tai postitse toimitettavissa asiakirjoissa puolestaan ilmoitetaan oikeusministeriön käsityksen mukaan jo nyt varsin selkeästi se, missä paikassa istunto toimitetaan. Edelleen olisi mahdollista, että esitutkintaviranomainen kiinnittää epäillyn huomiota siihen, että oikeudenkäynti saattaa olla eri tuomioistuimessa kuin missä asiakirjat tulevat saataville. Mikäli henkilö saapuu noutamaan asiakirjoja tuomioistuimen kansliasta, hänelle voidaan tuossa yhteydessä korostaa, että oikeudenkäynti on eri tuomioistuimessa.

Asiamiestiedoksianto

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus on ehdottanut, että niin sanotun asiamiestiedoksiannon (oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 2 momentti) soveltamisalaa nostettaisiin ehdotetusta neljästä vuodesta

enintään kuuden vuoden rangaistusuhkaisiin tekoihin tai että tiedoksiannon vastaanottaminen säädettäisiin mahdolliseksi avustajalle ilman tätä koskevaa nimenomaista valtuutustakin.

Oikeusministeriö pitää ajatusta sinänsä mahdollisena ottaen huomioon asiamiehen tehtävät ja se, että lain mukaan asiamies on tullut nimenomaisesti valtuuttaa ottamaan vastaan tiedoksiantoja. Toisaalta tiedoksiannon rajana on nykyisin kuusi kuukautta, joten korotus olisi erittäin huomattava. Lisäksi tässä vaiheessa arvioidaan perustelluksi, että tiedoksiantoja koskevat rajat olisivat suhteellisen yhtenäisiä. Avustajan valtuuttamista koskeva säännös on voimassa myös riita-asian oikeudenkäynnissä, joten valtuutuksen tarpeellisuuden arviointia ei ole pidetty mahdollisena suorittaa laajemmin tämän hankkeen yhteydessä.

Velvollisuus antaa kirjallinen ennakkovastaus

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa ehdotetun rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 9 §:n osalta, että mikään ei estäisi avustajaa ilmoittamasta tuomioistuimelle kirjallisesti ennakkovastauksenaan, ettei päämies halua kommentoida syytettä tai muita vaatimuksia ”tässä vaiheessa” muutoin kuin kiistämällä kaikki vaatimukset perusteettomina. Hän viittaa myös aikaisempaan lausuntoon, jossa todetaan, että rikosjutuissa keskeistä näyttöä ovat nykyisin usein teletiedot ja puolustus voi pyrkiä esittämään sijaintitiedoille ja yhteydenpidolle muun kuin rikoksiin viittaavan selityksen. Selitys voidaan nykyisin esittää vasta käräjäoikeuden pääkäsittelyssä tai hovioikeudessa ja sen paikkansa pitävyyden kontrollointi saattaa edellyttää syyttäjiltä laajamittaisia uusia selvityksiä.

Lausunnossa kuvattu ilmiö on tietyissä rikosasioissa hyvinkin mahdollinen. Vastaajan aktivoituminen vasta prosessin myöhäisessä vaiheessa kommentoimaan lähtökohtaisesti hyvin vahvaa teknistä näyttöä esittämällä vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja on kuitenkin mahdollista ottaa huomioon arvioitaessa tällaisen kertomuksen uskottavuutta. Jos esimerkiksi puolustus ensin kiistää sijaintitiedot kokonaan, mutta myöhemmin tarjoaakin vaihtoehtoisen selityksen niille, ei tällainen yleensä ole omiaan ainakaan lisäämään myöhemmin annetun kertomuksen uskottavuutta. Joka tapauksessa oikeudenkäyntiin valmistautumisen kannalta tärkeänä tietona voidaan pitää jo sitä, mikäli puolustus kiistää kaiken. On myös korostettava, ettei näin luultavasti tapahtuisi suinkaan kaikissa asioissa, sillä usein on myös vastaajan edun mukaista keskittyä oikeudenkäynnissä tiettyihin riitaisiin seikkoihin. Joidenkin seikkojen tai osatekojen myöntäminen voidaan ottaa huomioon myötävaikuttamisena asian selvittämiseen myös rangaistusta mitattaessa. Vielä voidaan todeta, ettei mikään yksittäinen ehdotus sellaisenaan ratkaise rikosprosessin pitkittymiseen liittyviä ongelmia, mutta oikeusministeriö katsoo, että yhdessä muiden ehdotusten kanssa velvollisuus ennakkovastauksen antamiseen tehostaisi oikeudenkäynnin valmistelua merkittävällä tavalla.

Todisteprekluusio

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 60/2026 vp, kohta 9) todetaan, että ehdotetun rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 10 a §:n sääntelyn ennakoitavan soveltamisen kannalta määräajan asettamisen edellytykseksi säännöksessä ehdotettu ”erityinen syy” jää varsin väljäksi. Lakivaliokunnan tulisi vielä harkita sääntelyn täsmentämistä tältä osin.

> Oikeusministeriö katsoo, että säännöksen soveltamiseen tuo riittävää ennakoitavuutta käräjäoikeuden velvollisuus kuulla asianosaisia ennen prekluusiouhan asettamista samoin kuin velvollisuus arvioida sitä, onko heillä ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin (HE s. 66–67). Erityisesti kuulemisvelvollisuus merkitsee sitä, ettei todisteprekluusio voi tulla asianosaiselle yllätyksenä. Vertailukohtana voidaan huomauttaa, ettei vastaavia menettelysäännöksiä ole voimassa riita-asioissa, joissa prekluusio koskee myös seikkoja. Sääntelyratkaisun lähtökohtana olisi edelleen, että prekluusiouhan asettamista yleensä edeltäisi suullinen valmisteluistunto ja uhka voitaisiin asettaa sen kuluessa tai sen jälkeen, myös vasta pääkäsittelyssä. ”Erityistä syytä” koskeva säännös rajautuisi siis tilanteisiin, joissa tarve prekluusiouhan käytölle havaittaisiin vasta pääkäsittelyssä. Tämä käy ilmi jo siitä, että edellytys on hallituksen esityksen (s. 67) mukaan toissijainen suhteessa valmisteluistunnon toimittamiseen todisteprekluusion edellytyksenä. Oikeusministeriö ei näe välttämätöntä tarvetta esityksen enempään täsmentämiseen, mutta mikäli lakivaliokunta katsoo sen tarpeelliseksi, olisi joka tapauksessa riittävää, että ”erityisen syyn” toissijaisuutta painotettaisiin mietinnön perusteluissa.

Suomen Asianajajien mukaan prekluusion säätäminen rikosprosessissa heikentäisi perustavanlaatuisesti vastaajan oikeusturvaa. Riittävä aika puolustuksen valmisteluun sekä aineistoon liittyvä tiedonsaanti ovat keskeisiä oikeusturvaa turvaavia periaatteita. Lausunnon mukaan tällä hetkellä on melko tavallista, että esitutkintapöytäkirjaan ei liitetä kaikkea tutkinnan aikana kertynyttä materiaalia, ja osa hankitusta aineistosta jää poliisin haltuun ”asiaan vaikuttamattomana” poliisin oman arvion perusteella. Myöhässä ilmoitetun todisteen sulkeminen pois voi johtaa siihen, ettei kaikki asian kannalta merkityksellinen näyttö tule esitetyksi. Myös ***OTT Antti Tapanila*** katsoo, että valtaosassa rikosasioita puolustuksen tiedonsaantioikeus ei toteudu esitutkintavaiheessa niin laajasti ja varhaisessa vaiheessa, että prekluusio voitaisiin määrätä käräjäoikeudessa.

> Ehdotus todisteprekluusiosta on kiistatta hallituksen esityksen periaatteellisesti kaikkein merkittävimpiä, minkä vuoksi siitä ehdotettiin pyydettäväksi perustuslakivaliokunnan lausunto. Ehdotusta on toisaalta valmisteltu huolellisesti ja sen taustalla on nimenomaan perus- ja ihmisoikeusnäkökulmiin keskittynyt selvitys. Hallituksen esityksessä päädyttiin arvioimaan, että ehdotettu sääntely ei muodostu ongelmalliseksi perustuslain 21 §:n eikä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta. Perustuslakivaliokunnalla ei ollut huomauttamista sanottuun

arvioon. Samalla valiokunta korosti aiheellisesti sitä, että sääntelyn soveltamisessa tulee noudattaa tilanneherkkää tulkintaa. Vähäinen määräajan ylittäminen esimerkiksi oikeudenkäyntiasiamiehen laiminlyönnin vuoksi ei saisi johtaa siihen, että syytetyn nimeämä keskeinen todiste hylättäisiin yksinomaan muodollisella perusteella. (PeVL 60/2026 vp, kohdat 9 ja 10.)

Oikeusministeriö yhtyy näkemykseen siitä, että asianosaisilla tulee olla riittävästi aikaa ja tosiasialliset mahdollisuudet valmistautua oikeudenkäyntiin ennen prekluusiouhan asettamista. Edellytyksenä prekluusiouhan asettamiselle käräjäoikeudessa onkin esityksen mukaan se, että asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin. Tämä tarkoittaa, kuten säännöskohtaisissa perusteluissa jo todetaan (HE s. 67) muun ohella sen arvioimista, missä vaiheessa asianosaiset ovat voineet perehtyä esitutkinta-aineistoon. Tuomioistuimen on myös kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista, joten he voivat tuoda esille mahdollisia tiedonsaantiin liittyneitä ongelmia, jotka tulee arvioinnissa ottaa huomioon esimerkiksi siten, että määräaika asetetaan tavalla, joka turvaa riittävän mahdollisuuden perehtyä myös uusimpaan oikeudenkäyntiaineistoon.

Mitä tulee erityisesti kysymykseen esitutkintapöytäkirjan ulkopuolelle jätetystä esitutkinta-aineistosta, oikeusministeriö katsoo, että mahdolliset ongelmat liittyvät lain soveltamiseen eivätkä sen sisältöön. Esitutkintalain 9 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä. Kuten edellä on todettu, arvioitaessa prekluusiouhan asettamista käräjäoikeudessa ja siitä poikkeamista tulee ottaa huomioon muun ohella puolustuksen tiedonsaantioikeuden toteutuminen osana mahdollisuutta valmistautua oikeudenkäyntiin. Lisäksi voidaan vielä huomauttaa, että todisteprekluusio on käräjäoikeusvaiheessa tarkoituksenmukaisin väline nimenomaan laajoissa rikosasioissa, joissa puolustuksen tiedonsaantioikeus olisi toteutettava esimerkiksi loppulausuntopyyntöä silmällä pitäen. Näistä syistä oikeusministeriö ei näe tarvetta muuttaa hallituksen esitystä.

Korkein oikeus on esittänyt, että tällä hallituskaudella toteutettuja rikosprosessia sujuvoittavia muutoksia seurattaisiin ennen kuin todisteprekluusio otetaan käyttöön. ***OTT Antti Tapanila*** huomauttaa, että lokakuun alusta voimaan tullut niin sanottu todistelutallenneuudistus johtaa prekluusion kaltaiseen oikeusvaikutukseen, koska henkilötodistelun osalta hovioikeudessa tullaan lähtökohtaisesti hyödyntämään käräjäoikeudessa tehtyä tallennetta. Myös ***Suomen Asianajajien*** lausunnossa viitataan todistelutallenneuudistuksen vaikutuksiin.

Rikosprosessin sujuvoittamiseksi on toteutettu ja ehdotetaan tässäkin vaiheessa useita erilaisia muutoksia. Muutosten vaikuttavuus vaihtelee, samoin kuin se, soveltuvatko ne ensisijaisesti suhteellisen yksinkertaisiin vai laajoihin rikosasioihin. Esimerkiksi hankkeen ensimmäisessä

vaiheessa laajennettiin kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyn soveltamisalaa. Nämä muutokset vaikuttavat ensisijaisesti vähäisempien rikosasioiden käsittelyä sujuvoittavalla tavalla. Erityisesti laajojen rikosasioiden käsittelyä sujuvoittavista toimista muodostuu puolestaan kokonaisuus, jossa on yhtäältä oikea-aikaisiin prosessitoimiin kannustavia mekanismeja, kuten loppulausunnon ja ennakkovastauksen antaminen, sekä toisaalta sanktioita viivyttelyä vastaan todisteprekluusion muodossa.

Mitä tulee erityisesti todistelutallenneuudistuksen vaikutuksiin, on syytä korostaa, että tallenteet koskevat siis käräjäoikeudessa jo esitettyä todistelua. Käräjäoikeudessa kuullun henkilön kertomus otetaan siis vastaan tallenteelta, mutta tämä ei ensinnäkään estä nimeämästä käräjäoikeudessa uusia todistajia vielä pääkäsittelyn kuluessa eikä toiseksi myöskään sitä, että uusia todistajia nimettäisiin vielä hovioikeudessa. Selvää on, että tarpeettomat todistajat voidaan hovioikeudessakin evätä jo nykyisen sääntelyn nojalla, mutta kynnys tähän on suhteellisen korkea sen vuoksi, että tarpeettomuutta on arvioitava etukäteen. Ilman todisteprekluusiota saattaa siis syntyä tilanteita, joissa vasta hovioikeudessa esitetään uutta henkilötodistelua, joka otetaan vastaan pääkäsittelyssä. Oikeusministeriö katsoo siten, että ehdotettu todisteprekluusio täydentää tarpeellisella tavalla jo aikaisemmin toteutettuja uudistuksia.

Professori Dan Helenius katsoo, että esityksessä ei ole riittävästi tehty selkoa todisteprekluusiolla ratkaistavan ongelman laajuudesta ja toisaalta, että todisteiden määrän hallitsemattomaan kasvuun voitaisiin puuttua myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n nojalla.

Kuten hallituksen esityksessä (s. 26–27) todetaan, ehdotus todisteprekluusiosta muodostaa kokonaisuuden yhdessä loppulausuntomenettelyä ja kirjallista ennakkovastausta koskevien ehdotusten kanssa. Niiden tarkoituksena on yhteisesti tehostaa laajojen rikosasioiden valmistelua sekä näin edistää pääkäsittelyn keskittämistä (HE s. 67). Erityisesti hovioikeusvaiheen osalta prekluusion tavoitteet liittyvät myös oikeusastejärjestyksen periaatteeseen eli tarpeeseen pitää oikeudenkäynnin painopiste käräjäoikeudessa (HE s. 68–69). Lisäksi prekluusiouhka täydentäisi jossain määrin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n mekanismia, johon viitataan myös hallituksen esityksessä (s. 66). Kyseisen lainkohdan nojalla on evättävä muun ohella näyttö, joka ”on muuten tarpeeton”. Muotoilu on kuitenkin varsin joustava, eikä sääntely ole osoittautunut käytännössä kovin tehokkaaksi keinoksi karsia näyttöä rikosasioissa. Vaikka sen soveltamista voitaisiin tehostaa, tuo ehdotettu todisteprekluusio merkityksellisen lisäelementin, sillä tarjotessaan todisteita prekluusion määräajan jälkeen asianosaisen olisi perusteltava paitsi todisteen merkitystä myös omien prosessitoimiensa huolellisuutta. Oikeusministeriö ei pidä tarpeellisena muuttaa ehdotusta näiltä osin.

Korkein oikeus ja ***OTT Antti Tapanila*** ovat lausunnoissaan kiinnittäneet huomiota siihen, että todisteprekluusiota käräjäoikeudessa koskevan rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 10 a §:n muotoilua tulisi muuttaa niin, että sen soveltuminen kaikkiin asianosaisiin tulisi selkeämmin ilmi lainkohdan sanamuodosta.

> Oikeusministeriö yhtyy näihin huomioihin ja katsoo, että lakivaliokunnan olisi syytä täsmentää säännöstä siten, että sen kohdentuminen kaikkiin asianosaisiin on selvää. Kuten Tapanilan lausunnossa on ehdotettu, sanamuodon olisi perusteltua olla myös monikossa, vaikka näin ei riitaasioiden osalta olekaan säädetty. Rikosasioissa asianosaisten tasapuolinen kohtelu (equality of arms) on korostuneen tärkeää. Täsmennetty ehdotus rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 10 a §:n 1 momentiksi olisi seuraava: ”Tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaisia ilmoittamaan määräajassa kaikki todisteet, jotka he aikovat esittää, uhalla, etteivät he määräajan jälkeen saa ilmoittaa uusia todisteita, elleivät he saata todennäköiseksi, että heidän menettelynsä johtuu pätevästä syystä.”

Korkein oikeus on lisäksi huomauttanut hovioikeusvaiheen todisteprekluusion (oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n 3 momentti) osalta, että olisi tulkinnanvaraista, soveltuuko se asianomistajaan, joka ei ole käyttänyt puhevaltaa käräjäoikeudessa. Rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 14 §:n 3 momentin nojalla tällaisellakin asianomistajalla on oikeus hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun.

> Oikeusministeriö katsoo, että asianomistajankin oikeusturvan kannalta on perusteltua, että hän pyrkii arvioimaan mahdollisimman aikaisessa prosessin vaiheessa esimerkiksi syytteeseen yhtymistä sekä sitä, millaista selvitystä hän esittää. On myös syytä korostaa, että tilanne, jossa asianomistaja aktivoituisi vasta muutoksenhakuvaiheessa, ovat harvinaisia. Todisteprekluusion tavoitteiden ja tasapuolisuuden vuoksi sääntelyn ei tule kannustaa menettelyyn, jossa asianomistaja voisi viivyttelemällä ratkaisuaan saada mahdollisuuden vedota laajempaan todisteluun. Sen sijaan estettä ei olisi sille, että asianomistaja kuvatussa tilanteessa vetoaisi syyttäjän käräjäoikeudessa esittämään näyttöön. Uuden todistelun osalta todisteprekluusion tulisi kuitenkin olla lähtökohtana myös kuvatussa tilanteessa, joten asianomistajan olisi esitettävä pätevä aihe olla esittämättä todisteita aiemmin. Syytteeseen yhtyvällä asianomistajalla on jo käräjäoikeudessa mahdollisuus esittää asiassa selvitystä ja nojautua esitettyyn todisteluun (HE 82/1995 vp, s. 44). Edelleen on selvää, että jos asianomistaja ei olisi ollut esimerkiksi tietoinen oikeudenkäynnistä, pätevä aihe olisi käsillä.

Eduskunnan oikeusasiamies pitää tärkeänä, että lakivaliokunta arvioi, täyttääkö nyt ehdotettu ”erityisen syyn” poikkeamiskynnys vaatimuksen poikkeamismahdollisuuden täsmällisyydestä erityisesti silloin, kun vastapuoli vetoaa poikkeamiseen sen vuoksi, että asiassa on vasta preklusoinnin jälkeen ilmennyt uusi vaihtoehtoinen tapahtumainkulku. ***Professori Dan Helenius*** pitää ongelmallisena sitä,

että poikkeusperusteiden muotoilut on otettu riita-asioita koskevista prekluusiosäännöksistä, koska esimerkiksi todisteen merkitys vastaajan syyttömyyden kannalta tulisi ottaa huomioon. Lisäksi hän arvioi, että tuomioistuimet joutuisivat sääntelyn seurauksena tekemään nykyistä enemmän käsittelyratkaisuja todistelun osalta.

Oikeusministeriö huomauttaa ensinnäkin, että todisteprekluusion osalta on pyritty oikeusjärjestyksen sisäisen johdonmukaisuudenkin vuoksi siihen, että sääntelymalli ei perusteettomasti poikkeaisi riita-asioissa jo pitkään voimassa olleesta prekluusiosta. Tällainen oikeusjärjestyksen sisäinen koherenssi on omiaan luomaan ennakoitavuutta todisteprekluusioon rikosasioissa ja säännösten soveltamiseen. Sen vuoksi ehdotuksissa käytetään sanamuodoltaan vastaavia poikkeusperusteita kuin riita-asioissa (pätevä syy tai aihe). Ei siis ole perusteltua, että todisteprekluusio eroaisi täysin siitä, miten prekluusiota sovelletaan riita-asioissa, vaikkakin rikosasioissa tilanneherkkä soveltaminen korostuu hallituksen esityksessäkin korostetulla tavalla (s. 65–66). Selvyyden vuoksi lakivaliokunnan mietinnön perusteluissa voitaisiin tuoda esiin, että prekluusion soveltamisessa tulee luonnollisesti ottaa huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin asettamat reunaehdot.

Toiseksi oikeusministeriö haluaa täsmentää, että hallituksen esityksessä (s. 77) mainitussa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomiossa Kikabidze v. Georgia korostetaan oikeastaan juuri esitöissäkin korostettua tilanneherkkää tulkintaa eikä sääntelyn täsmällisyyttä. Kyseisessä tapauksessa kansallinen tuomioistuin oli tulkinnut prekluusiosääntelyä varsin muodollisesti ja jättänyt soveltamatta poikkeusperustetta, vaikka puolustus väitti, että viive todisteiden esittämisessä oli johtunut siitä, ettei se ollut voinut tutustua jutun aineistoon ajoissa. Tältäkin kannalta on siis hyvä, että prekluusiosääntely on riittävän joustavaa ja poikkeusperuste on muotoiltu tavalla, joka mahdollistaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten huomioimisen yksittäistapauksessa.

Kuten hallituksen esityksessä (s. 66) todetaan, prekluusion poikkeusperustetta sovellettaessa on otettava huomioon myös rikosvastuun toteuttamisen tavoite. Mikäli puolustus vetoaa uuteen, vaihtoehtoiseen tapahtumainkulkuun, jonka johdosta syyttäjän on tarpeen esittää uutta todistelua, olisi uuden todistelun esittämiselle tällöin perusteltu syy. Olennaista prekluusion soveltamisen kannalta on, kuten eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnossakin viitataan, rehellisen prosessaamisen suojaaminen ja epärehellisen sanktioiminen. Kuvatussa tilanteessa syyttäjän ei ole voitu olettaa varautuvan uuden tapahtumainkulun esittämiseen.

On sinänsä totta, että prekluusion soveltamisessa voi olla tarpeen tehdä käsittelyratkaisuja uusien todisteiden vastaanottamisesta. Nämä haitat on kuitenkin suhteutettava ensinnäkin pääkäsittelyn lykkäämisestä tai peruuntumisesta aiheutuviin haittoihin, jotka usein olisivat

kokonaisuutena tarkastellen paljon suuremmat ja voivat olla vältettävissä oikea-aikaisella todistelulla. Selvässä tilanteessa käsittelyratkaisu ei aiheuta merkittävää viivästystä käsittelyyn ja se voidaan ottaa esimerkiksi pöytäkirjaan. Hovioikeusvaiheessa puolestaan on tyypillistä, että käsittelyn yhteydessä tehdään erilaisia ratkaisuja, kuten arvioidaan edellytyksiä jatkokäsittelyluvan myöntämiselle ja pääkäsittelyn toimittamiselle. Mahdollinen ratkaisu uuden todistelun hyväksymisestä voidaan tehdä tuossa yhteydessä. Oikeusministeriö katsoo, että kun otetaan toisaalta huomioon ehdotuksen sujuvoittavat vaikutukset, sitä ei ole aihetta muuttaa tästä syystä.

Korkein oikeus huomauttaa lausunnossaan vielä siitä, että todisteprekluusion tulisi koskea myös asioita, jotka korkein oikeus käsittelee toisena oikeusasteena.

Oikeusministeriö yhtyy näkemykseen ja pitää tarpeellisena täydentää lakiesitystä eduskunnassa tältä osin. Hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemässä asiassa se rinnastuu käytännössä käräjäoikeuteen ja korkein oikeus vastaavasti ensimmäisenä ja ainoana muutoksenhakuasteena hovioikeuteen. Sen vuoksi on johdonmukaista, että hovioikeudella on mahdollisuus asettaa todisteprekluusio harkinnanvaraisesti ja että se soveltuu suoraan lain nojalla korkeimmassa oikeudessa samalla tavalla kuin hovioikeudessa sen ollessa ensimmäinen muutoksenhakuaste. Sääntelyn tulee näissäkin tilanteissa koskea tasapuolisesti kumpaakin oikeudenkäynnin osapuolta. Oikeusministeriö katsoo, että säännökset voitaisiin muotoilla pitkälti korkeimman oikeuden lausunnossa ehdotetulla tavalla. Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 13 §:ään lisättäisiin uusi 4 momentti, joka kuuluisi: ”Muutoksenhakija ei saa vedota muihin todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty hovioikeudessa, paitsi milloin hakija saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota todisteeseen hovioikeudessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.” Lisäksi vastapuolen osalta voisi vastausta koskevaa oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 15 §:n 1 momentin viimeistä virkettä muuttaa siten, että ”Vastauksen antamisessa on noudatettava, mitä 11 §:ssä ja 13 §:n 4 momentissa säädetään”.

Lisäksi oikeusministeriö ehdottaa lakivaliokunnan mietinnössä selvyyden vuoksi täsmennettäväksi, että hovioikeus voisi asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsitellessään asettaa prekluusiouhan todisteille jo oikeudenkäymiskaaren 27 luvun 1 ja 5 §:ien käräjäoikeuskäsittelyä koskevien viittaussäännösten nojalla. Ehdotettu rikosoikeudenkäyntilain säännös tulee siis sovellettavaksi hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemissä rikosasioissa näistä viittauksista johtuen. Oikeusministeriö toteaa vielä, että 3. lakiehdotuksen johtolauseessa on hallituksen esityksessä vähäinen kirjoitusvirhe, joka on syytä korjata. Se on korostettu vastineen liitteessä.

Professori Dan Helenius pitää ongelmallisena myös ehdotuksia todisteprekluusiosta ylimääräisessä muutoksenhaussa (ehdotetut oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 ja 8 a §:ien muutokset). Hän

huomauttaa, että joissain tilanteissa on tarpeen puuttua myös lainvoimaisiin tuomioihin ja kynnys tähän ei saisi nousta liian korkeaksi. Lisäksi lainvoimainen tuomio voi olla myös korkeimman oikeuden antama, mikä tulisi ottaa säännösten muotoilussa huomioon. Nyt ehdotuksissa viitattu säännös koskee todisteita, jotka on esitetty alioikeudessa tai hovioikeudessa. Hän ehdottaa muotoilua mainitun luvun 9 §:n 2 momentin tapaan.

Oikeusministeriö toteaa, että prekluusion poikkeusperuste soveltuisi myös ylimääräisessä muutoksenhaussa, joten sen soveltaminen estäisi väärän langettavan tuomion purkamisen kynnyksen nousemista liian korkeaksi. Kuten lausunnossa todetaan, oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ssä ei mainita korkeinta oikeutta. Toisaalta säännöksen kirjoitusasu on selvästi modernimpi kuin vanhahtavien oikeudenkäymiskaaren 31 luvun ilmaisujen. Lisäksi ensin mainitun pykälän 2 momentissa säädetään seuraavaa: ”Jos hakija haluaa esittää muutoksenhakemuksensa tueksi uusia todisteita, hänen on ne ilmoitettava ja lisäksi mainittava, mitkä seikat hän tahtoo näyttää toteen ja mistä syystä todistetta ei ole aikaisemmin esitetty.” Tällainen professori Heleniuksen mainitsemasta säännöksestä puuttuva määräys selkeyttäisi menettelyä tilanteessa, jossa uusiin todisteisiin vedottaisiin.

Lakivaliokunnan mietinnössä olisi oikeusministeriön näkemyksen mukaan vielä syytä selventää ehdotetuilla viittauksilla tarkoitettavan, että tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteeseen vetoamisen osalta 30 luvun 7 §:ää riippumatta siitä, minkä tuomioistuimen ratkaisu on muutoksenhaun kohteena. Tämä käy ilmi jo oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 ja 8 a §:iin ehdotettujen uusien momenttien sanamuodosta ”tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä”, jossa ei ole rajausta sen suhteen, minkä tuomioistuimen antaman tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä todisteprekluusiota sovelletaan. Toisin sanoen haettaessa korkeimman oikeuden antaman tuomion purkamista prekluusion kohteena olisivat muut kuin siellä esitetyt todisteet.

Rikosrekisteritietojen luovuttaminen

Poliisihallitus ehdottaa lausunnossaan, että pääsy rikosrekisteritietoihin säädettäisiin myös tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskevien tilanteiden varalle (ehdotettu rikosrekisterilain 4 §:n muutos).

Hallituksen esityksessä on tietoisesti päädytty rajaamaan rikosrekisteritietojen luovuttaminen tässä vaiheessa ainoastaan esitutkinnan rajoittamisasioihin. Tämä perustuu yhtäältä siihen, ettei sääntely johda hallitsemattomaan kyselymäärään ikään kuin rutiiniluontoisesti. Kysymystä laajemmasta pääsystä rikosrekisterin arkaluontoisiin ja myös valtiosääntöistä suojaa nauttiviin tietoihin ei ole tämän hankkeen yhteydessä voitu arvioida laajemmin (HE s. 78–79). Lisäksi jälkikonkurrenssitilanteissa saattaa usein olla perusteltua, että syyttäjä ottaa kantaa

tekokokonaisuuden rangaistusarvoon ja konkurrenssiperusteen soveltuvuuteen. Oikeusministeriö ei näe syytä tarkistaa esitystä tältä osin.

Oikeusrekisterikeskuksen lausunnossa todetaan, että rikosrekisteritietojen luovuttaminen uuteen käyttötarkoitukseen voidaan toteuttaa pääosin olemassa olevien teknisten rajapintojen kautta. Kaikilla esitutkintaviranomaisilla ei kuitenkaan ole käytössään kyselykäyttöliittymää tai rajapintatoteutusta, jolloin tietoja tullaan pyytämään manuaalisesti. Lisäksi manuaalityötä tehdään edelleen jonkin verran myös muutoin, eritoten asioissa, joissa kyselyn kohteena olevalla henkilöllä ei ole suomalaista henkilötunnusta sekä tilanteissa, joissa rikosrekisteritietoja pyydetään myös toisesta EU-jäsenvaltiosta tai Iso-Britanniasta. Erityisesti manuaalisen työn lisääntyminen aiheuttaisi kustannuksia ja uuden käyttötarkoituksen muodostamisen järjestelmäkustannukset ovat noin 3.000 euroa.

Hallituksen esityksessä (s. 30 ja 71) todetulla tavalla esitutkinnan rajoittamisedellytysten selvittäminen etupainotteisesti on omiaan sujuvoittamaan rikosprosessia ja vähentämään tarpeettomia rikosprosessin vaiheita. Lisäksi niissä tapauksissa, jotka johtavat esitutkinnan rajoittamiseen, ei syyttäjän tai tuomioistuimen olisi tarpeen hankkia rikosrekisteriotetta. Näin ollen ehdotuksen säästövaikutukset arvioidaan selvästi aiheutuvia kustannuksia suuremmiksi. Niin sanotusta jälkikonkurrenssitilanteesta olisi tarkoituksenmukaista saada tieto mahdollisimman varhaisessa rikosprosessin vaiheessa, jotta sen vaikutus epäillyn rikoksen esitutkinnan ja syyteharkinnan kannalta voidaan arvioida etupainotteisesti. Tämä säästäisi viranomaiset ja asianosaiset tarpeettomalta prosessin pitkittymiseltä.

Lakien voimaantulo ja yhteensovittaminen

Poliisihallituksen mukaan tällä hetkellä on todennäköistä, ettei kaikkia muutoksia ehditä toteuttaa järjestelmiin lain vahvistamisen ja ehdotetun voimaantulon 1.1.2027 välisenä aikana. Tulisi harkita, voidaanko esitutkintalain muutokset saattaa voimaan vasta myöhemmin, esimerkiksi ehdotetun saatavillaolohaastetta koskevan säännöksen voimaantulon kanssa samaan aikaan 1.6.2027. ***Tuomioistuinvirasto*** huomauttaa puolestaan, että ehdotuksessa todetuin tavoin uudistusten toimeenpano aiheuttaisi koulutustarpeita, joihin on syytä varautua. Tarve on huomioitava tuomioistuinlaitokselle osoitettavissa määrärahoissa. Koulutustarpeisiin vastaamisessa joudutaan hyvin rajallisten resurssien johdosta jo nyt priorisoimaan eri koulutustarpeiden välillä.

Oikeusministeriön saaman tiedon mukaan aikataulu koetaan haasteelliseksi myös sen vuoksi, että lakiehdotukset edellyttäisivät Poliisihallituksen ohjeiden uudistamista. Edellä todetuin tavoin ohjeistamisella on suuri merkitys esimerkiksi esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista koskevan ehdotetun toimivaltuuden yhdenmukaisen soveltamisen kannalta. Koska esitutkintalakiin ehdotetut muutokset muodostavat suurimman osan hallituksen esityksen

lakimuutoksista ja esimerkiksi todisteprekluusiota koskeva ehdotus liittyy edellä todetulla tavalla ehdotukseen loppulausunnon antamista koskevasta velvollisuudesta, ei oikeusministeriön näkemyksen mukaan olisi mielekästä erotella esityksestä sellaisia osia, jotka voisivat tulla voimaan erillään esitutkintalakia koskevista ehdotuksista. Lisäksi on otettava huomioon, että tällä hallituskaudella on toteutettu lukuisia rikosprosessia sujuvoittavia lakiuudistuksia, joiden täysipainoisen soveltamisen kannalta olisi edullista varata muillekin viranomaisille ja tuomioistuimille riittävästi aikaa esimerkiksi ohjeistukseen ja koulutukseen. Oikeusministeriö katsookin, että lakiehdotusten voimaantuloa voidaan siirtää myöhemmäksi ottaen huomioon tarvittavat järjestelmämuutokset sekä koulutus- ja ohjeistamistarpeet. Lakien tarkka voimaantuloajankohta on tarkoitus vahvistaa eduskuntakäsittelyn jälkeen tasavallan presidentin esittelyssä, mutta se olisi viimeistään 1.6.2027.

Oikeusministeriö on lisäksi havainnut uuden yhteensovittamistarpeen, joka koskee hallituksen esityksen 5. lakiehdotusta (laki rikosrekisterilain 4 §:n muuttamisesta). Hallituksen esityksellä varmuusvankeutta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 14/2026 vp) ehdotetaan muutettavaksi muun ohella 4 §:n 2 kohtaa samoin kuin tällä hallituksen esityksellä. Yhteensovittaminen suoritetaan siten, että viimeksi mainitun varmuusvankeutta koskevan hallituksen esityksen käsittelyssä otetaan huomioon nyt vastineen kohteena olevalla hallituksen esityksellä tehtävät muutokset. Rikosprosessin sujuvoittamisen yhteydessä tehtävä lakimuutos on siis tarkoitus käsitellä ja saattaa voimaan ennen varmuusvankeuden yhteydessä tehtävää muutosta.